

Dosije "Bećir"

Ulaz u nekadašnju Tvornicu u kojoj više
nema ni stručnjaka ni proizvodnje

Vraćajući se s posla, neki Bećir se sa društvom "zapio" u seoskoj krčmi, pa se povratak kući malo odužio. Vjerojatno je to bio dan kad se primila mjesečna plaća - onako u gotovini, u platnoj vrećici sa obračunskom trakom ručno pisanom - kako se to onda radilo. Bio je običaj da se nekad primanje plaće malo i "obilježi" u krčmi. A krčma "Kod Fejze" bila je odmah kod prvog stajališta Karuše, kad se krene "ćirom" - od Usore, tog nekadašnjeg predgrađa Doboja - prema Tesliću. Svakodnevni putnici tog vlaka koji je

prometovao još od 1879. godine, najčešće su bili radnici vezani za radna mjesta u industrijskoj zoni na Usori, a stanovali su u okolnim selima, uzduž ove uskotračne željezničke pruge. Paralelno sa prugom, vijugala je i makadamska prašnjava cesta, pa kad preko nje prijeđeš, odmah ti se ukaže ta seoska krčma.

Kad je društvo malo više popilo, zavladao je dobro raspoloženje, pa Bećir nije mogao izdržati da se ne pohvali i ne obznani da ima pištolj. Jer, što ti vrijedi pištolj, ako nitko ne zna da ga imaš? Ako ga imaš, moraš ga i pokazati, a ako ga pokažeš moraš i dokazati da je "pravi". Nije Bećira trebalo dugo nagovarati da sve to dokaže. Izvadi on iz džepa pištolj, fin, bruniran¹⁾, sa ukrasnim rukohvatom, revolver - "kolutaš" sa šest metaka, baš kao onaj iz kaubojskih filmova, što su ga zvali "Colt". Društvo zinulo od čuda jer tada je, početkom 60. godina dvadesetog stoljeća u Bosni, bila rijetkost imati vatreno oružje, a pogotovu dozvolu za njegovo držanje, nošenje i uporabu. U to vrijeme se i za nošenje hladnog oružja, pod čime se podrazumijevao i nož, "išlo" šest mjeseci u zatvor, ako ti ga u džepu, čizmi ili za pojasom, pronađe Narodna milicija. Da bi Bećir oduševljenom društvu dokazao da je pištolj pravi, "malo" je i zapucao. Divljenje još nije ni splasnulo, kad ga upitaše odakle mu takav dobar pištolj, a on će:

-Ma, to mi serijski proizvodimo u Tvornici !

Svi su znali da je Bećir zaposlen kao kovinotokar u Tvornici, ali i to da se u toj tvornici proizvode kompresori, pneumatski alati, avionske svjećice i prečistači za ulje, pa su se "čudom čudili", otkud sad da se tamo proizvode pištolji? Nikomu nije bilo jasno, pa čak ni onima koji su zajedno sa Bećirom radili. Tvornica jeste utemeljena 1949. godine i bila je u nadležnosti Ministarstva narodne obrane FNRJ, koje je sa ovim vojnim poduzećem imalo velike planove: proizvodnju vojnih i privrednih vozila. Ali je zbog nekog "nesporazuma" sa Rusima, odlučeno da se ta zamišljena proizvodnja realizirala u strateški sigurnijim područjima - dublje u Bosni. No, Tvornica je ipak ostala i postala nositelj industrijskog razvoja u ovoj regiji, sa vrlo suvremenim strojevima i tehnologijom, dobrim stručnjacima, inženjerima, tehničarima i majstorima, kojih je bilo iz svih krajeva ondašnje Jugoslavije. Tu su zapošljavani najbolji i najsposobniji kadrovi, a neki su i po "direktivi" došli čak iz vukovarskog

"Borova". Tvornica je imala svoj restoran, liječničku i stomatološku ambulantu, svoje naselje sa stanovima za radnike i autobus za njihov prijevoz na posao, kuglanu, igralište za rukomet, amaterski glazbeni orkestar, sportska i kulturno-umjetnička društva, i klubove, Dobrovoljno vatrogasno društvo, pa i Streljačku družinu (klub koji se bavio sportskim streljaštvom). Često je u svojim prostorijama i u svojoj režiji priređivala zabavne večeri, a posebno nezaboravne dočeka novih godina.

Moja su dva starija brata također radila u Tvornici, a ja sam tada još bio dječak. Htjelo se tako da sam nekako u isto vrijeme kad i Bećir, u svog deset godina starijeg brata - sasvim slučajno kad ga nije bilo doma - u džepu sakoa napipao nešto teško. Bio je to malokalibarski revolver, vrlo fino urađen, tako da je izgledao kao da je proizveden u nekoj tvornici oružja. Već tada sam se i ja bavio sportskim streljaštvom, pa mi oružje i streljivo nisu bili nepoznati. Kad sam pištolj detaljno pregledao, vidio sam da je to revolver - "kolutaš", sa šest metaka, kalibra 0,22 cola, bez ikakvih oznaka proizvođača, godine proizvodnje i serijskog broja. Streljivo je bilo 0.22 LR sa ivičnim paljenjem, baš onakvo kakvo smo koristili na treninzima i takmičenjima malokalibarskim puškama. Za razliku od Bećira, ja nisam taj pištolj isprobao, iako je bio nabijen. Znao sam da se radi o nečemu nedozvoljenom, pa sam sve prešutio, čak o tome nisam smio brata ništa pitati, niti s njim o tome razgovarati.

Naravno da je vijest o Bećiru i "serijskoj proizvodnji revolvera" vrlo brzo iz krčme "Kod Fejze", "došla do ušiju" općinskim organima tadašnje Uprave državne bezbednosti (UDBE), Ministarstva unutrašnjih poslova FNRJ. Obični su građani za sve te silne nazive lokalnih odjela sigurnosnih državnih organa, imali samo jednu riječ: "Unutrašnji". Već kao mali dječčić ponekad bih čuo kako moja majka u razgovoru sa susjedima tiho i sa strahom spominje tu riječ. Nisam mogao točno saznati o čemu se radi jer kad se pričalo da je nekoga: "... odveo i saslušavao "Unutrašnji", mislio sam da se radi o nekom strašnom i opasnom čovjeku. Kad sam saznao da je riječ o *Odelenju za unutrašnje poslove* - kako ga je zvao naš susjed Mile - doznao sam i gdje se taj "Unutrašnji" nalazi, pa sam "odlunjavao" gradom do te zgrade. Već sam znao čitati ali se ne mogu sjetiti točno što je pisalo na ploči, kojoj sam se usudio približiti toliko blizu da mogu vidjeti što na njoj piše. Mislim da je pisalo baš onako kako je *čika* Mile rekao. Sama zgrada mi nije izgledala tako strašno kako sam je zamišljao, mada je iza nje bio Gradski zatvor, opasan visokim zidom.

"Unutrašnji" je brzo nakon Bećirovog incidenta, prikupio obavjesne podatke o "ilegalnoj serijskoj proizvodnji revolvera" u Tvornici. Jedne noći sa nedjelje na ponedjeljak njegovi su istražitelji upali u Tvornicu i obili desetak metalnih garderobnih ormara u kojima su radnici držali radnu odjeću i alat. Na udar su došli svi oni za koje su prikupljene informacije da su umiješani u ovu ilegalnu "proizvodnju". Dakako da je u ormarima radnika pronađeno nekoliko nezavršenih, pa i dva-tri gotova malokalibarskih revolvera. Bilo je i nekih dijelova, dosta malokalibarskog streljiva do koga se lako dolazilo jer je Tvornica uvijek imala jaku ekipu strijelaca, koji su u streljaštvu osvajali značajna prvenstva. Osumnjičene radnike su onda istražitelji sačekivali na porti i kako bi koji dolazio na posao, tako bi ga Narodna milicija trpala u "Plavu maricu". Nitko nije znao o čemu se radi i svi su bili privedeni na obavjesni razgovor, a da nije prošlo ni pola sata. Naravno da su i moja dva brata bila u toj "ekipi", pa se naša majka isplakala dok nisu pušteni. Jer, nije mogla vjerovati da će i njeni, inače

uzorni , sinovi biti privedeni i ispitivani u "Unutrašnjem".

Osumnjičeno je 12 radnika, koji su uglavnom bili različitih zanatskih profila, a svi odreda vrhunski majstori svog zanata, priznati stručnjaci u Tvornici, marljivi, poštteni i nekažnjavani građani. Nakon ispitivanja svi su ubrzo pušteni. Tko, kako i zašto im je "progledao kroz prste", ostalo je nejasno do dana današnjeg. Zaključeno je da *"...nije bilo nikakvog organizovanog neprijateljskog delovanja, niti zlih namera uperenih protiv državne bezbednosti i narodne vlasti"*. Utvrđeno je i dokazano da je izrađeno nekoliko komada malokalibarskih pištolja ali od strane Tvornice je to vjerojatno tumačeno kako se radilo o nekakvom nestašnom profesionalnom izazovu: *"...da, eto, imamo stručnjake u Tvornici, koji mogu samoinicijativno napraviti i revolvere"*. Od strane "Unutrašnjeg" možda je to pak shvaćeno kao dokaz mogućnosti da *"...u slučaju potrebe i neposredne ratne opasnosti, imamo radnike koji su sposobni i stručni, u najkraćem roku, samoinicijativno za Domovinu proizvesti čak i vatreno oružje"*.

Taj događaj ipak nije mogao završiti "samo tako". "Unutrašnji" je morao nekoga optužiti i osuditi, pa su dvojica dobila po dva mjeseca uvjetne kazne, a dvojica su ipak "odležala" po mjesec dana u Gradskom zatvoru. Ostali su oslobođeni krivnje. Ni danas mi nije jasno kako je to sve tako jednostavno i bez oštrijih kazni završilo. Jesu li pronađeni kakvi nacrti ili uzorci po kojima su revolveri izrađivani, tko je bio glavni inicijator...? Mnogo toga je ostalo tajna. Čak ni od svoje braće nikada nisam ništa više o tome uspio saznati. Jesu li odgovarali organizatori proizvodnje, poslovođe, šefovi ili direktori, ni to mi nije poznato. Očito da se sve moralo dobro "zatašakti" iz nekih razloga. Ali Tvornica je i dalje narednih godina bila i ostala jedna od najboljih u regionu. Potpomagala je razvoj gospodarstva, industrije, školstva i kadrova.

Međutim, godine su prolazile, vremena su se mijenjala. Od poduzeća se sve više tražila profitabilnost. Prvo su, kao neprofitabilne ukinute ambulante, pa tvornički autobus, zatim kuglana, kulturno-umjetnička društva i orkestri, sportska društva, sekcije i klubovi... Tako je za radnike išlo na lošije sve do one '92. godine, kad su došla još gora - ratna vremena. A kako i od goreg ima još gore, došla su ona poslijeratna vremena, provedena je privatizacije, nakon čega je proizvodnja potpuno prestala.

Danas, nakon pedeset i više godina od Tvornice u kojoj se sve ovo događalo, ostale su samo stare zgrade koje svakim danom izgledaju sve jadnije. Oronule su tijekom godina i ne vidi se kraj njihovog propadanja. Nema više suvremenih strojeva, stručnih majstora, nikakve proizvodnje, pa čak ni one samoinicijativne, improvizirane, maloserijske...A zgrade ? One sve znaju ali o svemu šute.

A "Unutrašnji" ? Sigurno da i danas svuda postoji. Jer, tvornice, pa čak i države mogu propasti, ali njihov "Unutrašnji" ne može. Njega treba svaka država samo ga vjerojatno nekako drugačije zove. Svaka država različito. I o ovom događaju sigurno postoji, u nekoj dobro čuvanoj arhivi, neki "materijal". Možda se zove dosije "Bećir" ? A baš bih volio znati što u njemu piše.

¹⁾ Površinska galvanska zaštita crne mat boje kakva je rađena na metalnim dijelovima vatrene oružja u tvornicama